

jména pasáží věnovaných velmi složitému a kontroverznímu fenoménu veřejných, resp. kolektivně spotřebovávaných statků, které jsou zde popsány nanejvýš stručně až zkratkovitě. Totéž se týká i diskuse „efektivnost vs. rovnost“, podané zjednodušeným, a bohužel i poněkud zavádějícím způsobem. Styl a jazyk této kapitoly navíc snad až příliš kontrastuje se stylem předchozích Skovajsových kapitol.

Kritika nejednotného stylu kapitol ovšem není zcela zásadní. Uvědomuji si, že udržení stylu v publikaci tohoto charakteru (mnoho disciplín, mnoho autorů) nejspíše ani není možné. I tak by ovšem textu z mého pohledu prospělo rozdělení na část věnující se pojmům, vztahům, konceptům a metodám a na část obsahující ryze aplikační, „praktický“ materiál, a to včetně například případových studií. Do této druhé části by jistě patřily texty věnující se financování organizované občanské společnosti, účetnictví těchto organizací (zde pojaté jako svého druhu příručka či manuál), ale například i specifikům jejich managementu. A zcela určitě by zde našla místo kapitola věnovaná multikulturní výchově v České republice, jejíž zařazení ve stávající podobě a kontextu podle mého názoru postrádá smysl.

Z mého převážně ekonomického hlediska pak mohu pouze litovat, že kniha v podstatě abstrahuje od problematiky *zdaňování* organizací občanské společnosti. Nejde ani tak o technický popis toho, co je či není zdaňováno, od daní osvobozováno, popř. jaké jsou sazby jednotlivých daní, to skutečně patří spíše do příruček typu „jak na to“. Spíše by stálo za zamyšlení, jakým způsobem se v nastavení daňového systému odrážejí preference státu, resp. jeho přístup k občanské společnosti, neziskovým či obecně soukromým poskytovatelům veřejných služeb apod. Odvolání se na omezený rozsah publikace zde není příliš na místě. Tento nedostatek je částečně kompenzován v kapitole 7, kde se Lenka Deverová, která mimochodem tradičně přehledně, věcně

správně a informačně přínosně zpracovala i legislativní kontext zkoumané problematiky, zabývá ekonomickými aktivitami analyzovaných organizací z právního hlediska.

Položíme-li si závěrem otázku, komu především je určena tato kniha, musíme konstatovat, že *částečně* patrně každému, kdo se problematikou občanské společnosti profesně zabývá, popřípadě tomu, kdo chce být coby aktivní občan lépe informován o světě, který jej obklopuje, a o institucích, které tento svět spoluvytvářejí. Text cílí nejen na akademiky a studenty rozličných disciplín, ale i na ty, kteří v popisovaných organizacích pracují a zajímají se o společenské přesahy svých aktivit. Primárně to však budou přece jen studenti, kteří ocení „učebnicový“ charakter textu, otázky za každou kapitolou, ale také pečlivé formální zpracování. Možná se najdou čtenáři, kteří by stejně jako já ocenili spíše úžeji zaměřený text, jenž by s využitím metodologie a instrumentária daného oboru podrobněji analyzoval zkoumanou problematiku, lhostejno zda z pohledu věd ekonomických, historických, právních či jiných. Spíše však očekávám, že většině čtenářů bude tento přístup, který si bere „ode všeho něco“, vyhovovat a pro hlubší vhled do problematiky potom zvolí některou ze specializovaných publikací. Svou roli jakéhosi „rozcestníku“ na poli výzkumu občanské společnosti plní recenzovaná publikace poměrně dobře.

Vladimír Hyánek

Marta Kolářová: *Protest proti globalizaci. Gender a feministická kritika*

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2009, 253 s.

Publikace Marty Kolářové tematicky zaplňuje jedno z bílých míst české (politické) sociologie, kterým je empiricky podložená analýza českých sociálních hnutí obecně a českého anti/alterglobalizačního hnu-

tí (AGH) konkrétně. Kniha přitom představuje jistou retrospektivu, když svým ústředním tématem činí okolnosti, aktéry a procesy pražských protestů proti Mezinárodnímu měnovému fondu a Světové bance v Praze v roce 2000 a v italském Janově v roce 2001, přičemž jejím hlavním výzkumným problémem je vztah AGH a feministicky orientovaného aktivismu v ČR.

Sama autorka definuje svůj cíl jako nalezení odpovědi na otázku, „kde se setkává a míjí (světová i česká) antiglobalizační kritika s feministickou kritikou globalizace?“ Pro zodpovězení této otázky pak postupně formuluje další podotázky: co je to vlastně AGH a jaká je jeho česká odnož, v čem spočívá feministická kritika globalizace, jaká je podoba vztahu feministické antiglobalizační kritiky v zahraničí a konečně, jaký je vztah feministické kritiky globalizace a AGH v ČR. Kniha je logicky rozčleněna do tří částí a osmi kapitol, které jsou věnovány analýze a zodpovězení uvedených otázek.

Dvě kapitoly první části knihy se věnují dvěma klíčovým problémům: zaprvé, co je to vlastně české a světové AGH a zadruhé, který ze stávajících teoretických rámců je vhodný pro jeho analýzu. Tato kapitola je klíčová z několika důvodů: jednak jde o představení jednoho z ústředních objektů výzkumu, jednak o nastolení teoretického rámce, ve kterém se autorka při jeho analýze bude pohybovat. První úkol autorka plní pouze s drobnějšími opomenutími: detailnější pozornost mohla být dle názoru recenzenta věnována „předchůdcům“ AGH v západoevropských zemích, kteří jsou v přehledové literatuře na toto téma z velké části opomíjeni (jako např. účastníci protestů proti MMF či SB v 80. letech atp.). Důvodem této výtky je ne zcela zřetelná ilustrace jevu, který ostatně autorka na několika místech práce rovněž zdůrazňuje a kterým je „path dependency“ hnutí v jednotlivých zemích. Další část, kterou je představení relevantních teoretických rámců a výběr jednoho z nich, je poněkud proble-

matická. Autorka představuje čtyři základní teoretické rámce, s pomocí kterých je (může být) AGH konceptualizováno: jedná se o teorii nových sociálních hnutí (NSH), teorii mobilizace zdrojů a politických příležitostí, teorii globalizace sociálních hnutí a konečně čtvrtý proud – jakousi syntetickou pozici, reprezentovanou D. della Portou a S. Tarrowem. Samotné představení těchto perspektiv jako odlišných analytických rámců je poněkud nepřesné: první z nich skutečně představuje relativně autonomní výzkumnou tradici, která je nicméně v autorčině podání natě zploštělá (představení paradigmatu či teorie NSH na základě pojetí I. Wallersteina je poměrně zjednodušující: v tomto případě jde více o normativní než o analytické užívání termínu; vhodnější by bylo tuto sadu přístupů představit např. na studiích A. Melucciho, H. Kriesiho nebo N. Crossleyho). Ostatní tři perspektivy lze pouze stěží oddělovat, respektive lze o nich spíše mluvit jako o „vývojových stadiích“ empiricky orientovaného výzkumu sociálních hnutí. Dalším problematickým místem je pak samotná autorčina volba, když se přiklání k jediné (poslední) ze čtyř alternativ. Tímto krokem se dle názoru recenzenta zbytečně připravuje o další analyticky plodnou perspektivu vyplývající z napětí mezi tzv. novými a starými, resp. „novějšími“ sociálními hnutími (N. Crossley), ke které se beztak v průběhu textu i v jeho závěru neustále obrací: právě (domnělá) neexistence vlny NSH v postkomunistických zemích podle autorky měla vliv na výslednou podobu AGH (viz s. 217). Tato perspektiva by mohla být bez větších problémů doplněna více empiricky orientovaným výzkumným rámcem, který volí autorka; pro teoreticky dobře zajištěný empirický výzkum vztahů mezi ženským hnutím a AGH (deklarovaný cíl textu) se tento pohled ostatně přímo nabízí. Volba mezi uvedenými perspektivami, která navíc není ani dodržována, tak nebyla nezbytně nutná. Následné představení zvoleného analytického rámce je rovněž poně-

kud redukcionistické. Publikace tohoto rozsahu a ambicí by dle názoru recenzenta měla konceptuálními otázkám spojeným s analýzou dynamiky sociálního hnutí věnovat větší pozornost. Namísto toho je jako ústřední zvoleno jedno z výkladových schémat (proces transnacionalizace, s. 26), na které pak autorka v textu průběžně odkazuje. Jedním z možných způsobů implementace tohoto schématu, který by autorce napomohl vyhnout se výše naznačeným teoretickým problémům, by bylo učinit ze širších teoreticko-metodologických souvislostí, ve kterých je koncept transnacionalizace původně rozvíjen, hlavní teoretickou strukturu celé publikace, což by napomohlo i více přímočarému propojení teoretické, datové a metodologické části (těmito souvislostmi má recenzent konkrétně na mysli publikaci *Dynamics of Contention* D. McAdama, Ch. Tillyho a S. Tarrowa (Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town: Cambridge University Press, 2001), která „kodifikuje“ mechanistické paradigma ve výzkumu politických konfliktů a kolektivního jednání).

Druhá kapitola je již představením české větve AGH. Autorka se zde dopouští dvou významných redukcí, z nichž první je deklarovaná a zdůvodněná (s. 50), druhá však nikoliv. Zprvce, čtenáři je předložena analýza vývoje/stavu hnutí v rozmezí asi tří let, tj. v období mezi velkými pouličními protesty (Global Street Party v roce 1998, protesty proti MMF a SB v roce 2000 a demonstrace během summitu G8 v Janově v roce 2001). O redukci tak lze mluvit v tom smyslu, že celý následný text odkazuje téměř bez výjimky k českému AGH *obecně*, a nikoliv k jedné ze specifických fází jeho vývoje ve zvoleném období (což je nyní evidentní již vzhledem k časovému odstupu této publikace od událostí, které jsou jejím tématem). Druhá redukce se dotýká popisu složení hnutí, resp. jeho členů: autorka se zde bohužel nevyhnula jedné ze slepých skvrn české sociální vědy v této oblasti, když zcela rezignovala na analýzu

organizací a aktivit komunistické větve AGH, která v jeho rámci a (nejen) v uvedeném období vyvíjela značnou aktivitu (jednalo se zejména o platformu „Stop MMF“, na které se mimo komunistických organizací a jejich satelitů podílely některé trockistické organizace). Z předkládané publikace má čtenář nutně pocit, že anarchistický proud v českém AGH v daném období jednoznačně dominoval a že byl pouze příležitostně „doplňován“ aktivitou několika trockistických organizací. Přitom právě studium komunistického křídla českého AGH a jeho vztahu k ženským organizacím by mohlo přispět k důkladnějšímu pochopení vztahu české radikální levice a feministického antiglobalismu.

Druhá část knihy se již věnuje tématu feministické kritiky globalizace a je vystavěna jako přehled relevantních teorií a literatury k tématu, který má čtenáře uvést do světového kontextu problematiky, která je ve třetí části zkoumána v českém prostředí. Autorka přitom postupuje ve dvou krocích. Třetí kapitola je nejprve věnována samotnému obsahu této kritiky, tj. hlavním ideovým proudům a tématům aktivistů a teoretiků, kteří při kritice globalizace upřednostňují či alespoň zohledňují genderovou problematiku. Čtvrtá kapitola se již věnuje praktickým projevům této kritiky v konkrétních protestních aktivitách a sociálních hnutích, a to jak v rámci samotného AGH, tak i mezi primárně feministicky orientovanými aktéry. Obě kapitoly jsou poměrně přehledně vystavěny, tvoří logický most mezi první a třetí částí knihy a poskytují zajímavý přehled zdrojů k dané problematice.

Těžištěm knihy je její poslední, třetí část, kterou tvoří čtyři kapitoly. První z nich je stále ještě teoretizující a zabývá se vztahem genderových studií a výzkumu sociálních hnutí. Autorka zde poněkud překvapivě vychází z kritického přehledu v češtině dostupné nebo přímo české literatury související se sociálními hnutími, na které chce demonstrovat, že je „genderově slepá“. Vezmeme-li v potaz, že se jedná

buď o přehledové publikace či přímo učebnice, uvádějící studenty vysokých škol do příslušných disciplín nebo oborů (Anthony Giddens. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999; František Znebežánek. *Sociální hnutí: teorie, koncepce, představitelé*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1998; Pavel Barša, Ondřej Císař. *Levice v postrevoluční době: občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20. století*. Brno: CDK, 2004), nebo o původní studie věnující se problematice kolektivního jednání ve zcela odlišné teoretické perspektivě (žánru) a s naprosto odlišnými cíli a ambicemi (Radim Marada. *Kultura protestu a politizace každodennosti*. Brno: CDK, 2003), jde o nepříliš přesvědčivě vyargumentovaný a spíše zbytečný exkurs, který je s hlavním výzkumným problémem textu spojen pouze velmi volně. Při podrobnějším výkladu toho, co autorka rozumí pod „teorií genderu v sociálních hnutích“ a co dále využívá pro svá empirická data, se dále ukazuje, že jde především o strukturaci analýzy sociálního hnutí v pěti kategoriích (složení, cíle, taktika, identita, genderové atributy), z nichž první čtyři jsou již desetiletí používány například pro standardní empirickou deskripci NSH a jejich následné odlišení od tzv. starých hnutí. Mnohem zajímavější a pro účely studie i více relevantní je tak přehled konkrétních příkladů toho, jak vypadá „genderově poučený“ přístup v analýze sociálních hnutí; ten je však bohužel poměrně stručný.

Šestá kapitola je věnována metodologickým aspektům studie: autorka se hlásí k principům kvalitativního výzkumu, který doplňuje některými kvantitativními postupy, tj. kombinuje deduktivní a indukativní logiku vědecké práce. Autorka podle svých slov v práci využívá rozhovory a prvky zúčastněného pozorování, dále provádí analýzu alternativních médií a dokumentů. Výčet použitých technik a zdrojů je poměrně obsáhlý; to, co je možné v této sekci postrádat, je jejich zdůvodnění, resp. přiřazení k teoretické struktuře analýzy, kterou autorka volí. To by jí v předposlední, sed-

mé kapitole, například včas umožnilo vyhnout se problému analýzy „genderového složení a participace“ v českém AGH (podkapitola 7.1) pouze na základě analýzy kvalitativních dat (a aniž by autorka svoje postupy a zjištění rámovala například v termínech kulturní reprezentace nebo diskursivní analýzy). Dalším problémem, který nebyl v metodologické části příliš reflektován, je vztah protestních událostí (ze kterých autorka shromažďovala velkou část dat) a samotného hnutí. Jinými slovy řečeno, není evidentní ani teoreticky zdůvodněné, nakolik je možné aktivismus organizovaný okolo několika časových bodů (případně jednu z organizačních platform) považovat za věrný odraz mnohem širších a v čase přetrvávajících protestních neformálních sítí organizací a jednotlivců (což je jeden z klíčových aspektů definice sociálních hnutí podle M. Dianiho, kterou autorka v úvodu práce cituje).

Druhá část sedmé kapitoly se věnuje genderovým aspektům kritiky globalizace v českých alternativních médiích, a zde již autorka naplno využívá možností kvalitativní analýzy obsahu alternativních periodik či hloubkových rozhovorů (stejně jako v kapitole o genderových identitách v hnutí a o taktice hnutí). Analýza dokumentů i rozhovory znázorňují genderové aspekty v komunitách části české radikální levice – ukazují nejen intenzitu zapojení žen, ale i jeho význam, omezení a okolnosti. Jedním ze zajímavých zjištění studie je vliv mezinárodních protestních událostí na trajektorie domácích aktérů, tj. AGH a feministického hnutí, a dále důvody marginalizace feministické kritiky v českém antiglobalizačním diskurzu (celková maskulinita klíčových aktérů i alternativních médií, vliv přejaté taktiky a repertoáru, nízký zájem žen o antiglobalizační aktivismus, vztahy s neziskovým sektorem či nesourodost mobilizačních rámců).

Závěrečná osmá kapitola přináší přehledné shrnutí hlavních zjištění, diskusi nad výsledky a návrhy na další výzkum

v dané oblasti. Zajímavou součástí shrnutí je i snaha o podrobnější vysvětlení distance mezi feministkami a AGH v jednotlivých oblastech analýzy. V případě nekompatibility ideologické zdůvodňuje autorka rozpor obsahem přejímané západní feministické kritiky, která se soustředí spíše na problémy Třetího světa než na postkomunistické země a je (z hlediska postkomunistického kontextu) příliš levicová. Podle autorky tak zde neplatí vysvětlení západních autorů, kteří vidí nekompatibilitu zejména kvůli odlišnému vnímání hierarchie sociálních štěpení a konfliktů mezi radikální levicí a ženským hnutím. Zde by ale podle názoru recenzenta bylo vhodnější diferencovat mezi jednotlivými organizacemi, zejména pak zohlednit charakteristiky trockistického křídla hnutí. Naopak několikrát ověřeným, a proto věrohodnějším argumentem ze sekce o složení hnutí je neochota radikální levice spolupracovat s institucionalizovanými neziskovými organizacemi, a tedy i se ženským hnutím. Podobný problém v propojování obou hnutí pak podle autorky vyvstal rovněž v důsledku radikalizace repertoáru AGH pod vlivem zahraničního křídla hnutí i pod dojmem vyšší efektivity radikální taktiky. Naprosto klíčová je pak dle názoru recenzenta pasáž o vztahu nadnárodních a lokálních vlivů a charakteristik hnutí: autorka velmi dobře ilustrovala fakt, že ve studiu AGH (naštěstí) končí éra nadhodnocování nadnárodních vlivů v činnosti hnutí a je potřebné spolu s nimi důkladně promýšlet a analyzovat domácí kontexty: teorie transnacionalizace a globalizace kolektivního jednání je tak vždy potřeba doplnit podrobnou analýzou interakcí a historiemi zkoumaného aktéra v dané lokalitě.

Na základě výše uvedeného lze publikaci zhodnotit jako ambivalentní: čtenář očekávající na základě názvu práce nebo jejího úvodu aktuálnější informace o českém AGH, o jeho celkovém organizačním složení nebo o jeho dlouhodobějším vývoji by mohl být zklamán. Autorka tyto limity

v publikaci navíc příliš nereflexuje a stále hovoří obecně o hnutí a o jeho vývoji. Rovněž úvodní teoreticko-metodologická diskuse nad analýzou dynamiky sociálních hnutí není příliš podrobná a precizní a postrádá promyšlenější odraz v empirické části práce. Na straně druhé je publikace vítaným příspěvkem k analýze české radikální levice, navíc podloženým vlastním empirickým výzkumem, a podstatným a transparentním způsobem rozšiřujícím naše vědění o tomto proudu politického radikalismu v postkomunistických podmínkách.

Jiří Navrátil

Maxmilián Strmiska, Roman Chytilík, Jakub Šedo, Otto Eibl: Volební komplexy zemí V4. Studie k pojetí víceúrovňového prostoru
Brno, CDK 2009, 224 s.

Předkládaná publikace si klade za cíl představit nový přístup ke zkoumání víceúrovňového volebního chování a stranicko-volební soutěže. Ačkoli autoři popisují určité aspekty volebního chování a stranické soutěže na příkladu zemí Česko, Slovensko, Polsko a Maďarsko, kladou důraz na to, že se nejedná o standardní empiricky orientovanou monografii, která přináší nové poznatky o volbách v těchto zemích. Zatímco tedy autoři na jedné straně dobrovolně rezignují na to, aby přinesli nové interpretace a vysvětlení volebního chování ve studovaných zemích, prezentují na druhé straně mnohem větší ambici: podílet se na utváření teoretické složky výzkumu volebního chování a soutěže ve víceúrovňových uspořádáních (s. 7).

Proto v první kapitole nejprve diskutují starší a současné přístupy ke zkoumání volebního chování a stranické soutěže ve víceúrovňových systémech, a to zároveň s důrazem na teritoriální aspekt obou předmětů zkoumání. Ve druhé kapitole již autoři rozvíjejí vlastní pojmový aparát a per-